

СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ПРОФІЛІ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ ШКОЛАХ КРАЇН ОЕСР

Досліджено характерний для країн Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) розподіл студентів університетів та закладів аналогічного рівня за полями навчання і вузькими профілями підготовки. Використані положення Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКА –11), створеної в ЮНЕСКО (варіант 2011 року). В аналізі цього розподілу зроблений акцент на те, який відсоток студентів обирає інтегральне поле суспільно-гуманітарних профілів підготовки. У статті також розглянуто можливості реалізації виховної функції у вищих школах шляхом використання тих навчальних програм, що включають гуманітарні елементи у традиційних дисциплінах або передбачають додаткові гуманітарні курси. Наведено приклади освітньої практики США, Великобританії і Франції. Відзначено, що велика тривалість середньої освіти у розвинених державах світу (12 і більше років) дає змогу використати у старших середніх школах систематичний курс філософії і не звертатись пізніше до цієї дисципліни в університетах чи інших ВНЗ.

Ключові слова: вища освіта, суспільно-гуманітарні дисципліни, поля навчання, профілі підготовки, МСКА – 11, філософія в школі.

Актуальність. Незаперечним є той факт, що небачено швидке кількісне розширення вищої освіти спершу у розвинених державах, а пізніше в більшості інших, не стало ефективним засобом усунення не тільки екологічних, а й великої кількості соціально-економічних проблем, ліквідації культурних і світоглядних протистоянь і змагань. Звернення до текстів виступів провідних політиків Росії, України та більшості інших держав пострадянських просторів засвідчує зростання тривоги щодо розриву між дійсним моральним станом сучасних соціумів і тим, що вважається бажаним з точки зору загальносвітових цивілізаційних нормативів і цінностей. Далеке зарубіжжя має свої великі проблеми у вихованні молоді, в успішній соціалізації через отримання професії під час довготривалого навчання у системі середньої і подальшої освіти. Загалом це створює атмосферу підвищеного зацікавлення у виборі комплексу навчальних дисциплін для вищих шкіл та формуванні їх змісту в припущенні досягнення бажаного й ефективного варіанту, спроможного вирішити більшість проблем виховання нових генерацій.

Стан наукової розробки проблеми. У педагогічній літературі для вищої школи України, Росії й практично усіх інших держав світу дуже поширеними є не тільки традиційні слова (філософія, історія, географія, математика тощо) й поняття (навчання, виховання, фахова підготовка) з тисячолітньою історією, а й набагато новіші – соціальні, гуманітарні, бізнесові, управлінські й інші дисципліни. Та при поглибленому аналізі, наприклад, змісту терміну „суспільно-гуманітарні дисципліни”, легко виявити значні розбіжності в уявленнях різних авторів. Цей термін відсутній у Законі України „Про вищу

освіту” 2002 р. [1], як і в проєктах його зміненого варіанту. Натомість, у визначені навчального процесу наголошено на тому, що йдеться про „... здобуття особою знань, умінь і навичок у гуманітарній, соціальній, науково-природничій і технічній сферах”, про „... інтелектуальний, моральний, духовний, естетичний і фізичний розвиток особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості” [1, с.41].

Виникла значна невідповідність між стандартами міжнародних та українських освітніх і фахових класифікацій, що надто повільно ліквідується спільними зусиллями наших науковців та освітніх керівників. У цій статті ми викладено зарубіжний погляд на визначення і використання широких полів навчання (Broad fields) і вузьких профілів підготовки (Narrow fields), а також розглянемо загальні дані про комплекс соціально-гуманітарних дисциплін у кількох провідних зарубіжних країнах.

Формулювання і вирішення проблеми. Розпочнемо виклад з наведення офіційних міжнародних класифікаційних даних, необхідних кожному з нас для належної орієнтації у сфері сучасної вищої освіти. Міжнародна стандартна класифікація освіти (The International Standard Classification of Education – ISCED) – плід тривалих зусиль Інституту статистики при ЮНЕСКО [7], що встановлює чіткі поля навчання для полегшення порівняння освітніх даних та індикаторів різних держав світу на основі стандартних означень, які визнали всі держави-члени ЮНЕСКО. Ці стандарти застосовують також у межах Організації економічної співпраці і розвитку, все краще і краще вони враховуються і в Україні, чому сприяє її участь у Болонському процесі.

Запропонована класифікація включає 25 відносно вузьких профілів підготовки фахівців, що об’єднуються у 9 широких полів навчання. Цей поділ вказаний нами у табл. 1.

Таблиця 1

Широкі поля навчання і вузькі профілі підготовки: визначення Міжнародної стандартної класифікації освіти

Широкі поля навчання	Вузькі профілі підготовки
0. Загальні програми	Основні програми
	Грамотність і здатність до кількісного мислення. Особистий розвиток
1. Освіта	Підготовка вчителів та наука учіння (Teacher training and education science)
2. Гуманітарні науки й мистецтва	Мистецтва
	Гуманітарні науки
3. Суспільні науки, бізнес і право	Соціальні й поведінкові науки. Журналістика та інформація
	Бізнес та управління (Business and administration)
	Право
4. Точні науки (Science)	Науки про життя
	Фізика (природничі науки)

	Математика і статистика
	Комп'ютерні науки (Computing)
5. Інженерія, виробництво, будівництво (Engineering, manufacturing and construction)	Інженерія та інженерні галузі (Engineering and engineering trades)
	Виробництво й обробка (Manufacturing and processing)
	Архітектура і будівництво
6. Сільське господарство	Сільське господарство, лісівництво й рибальство
	Ветеринарія
7. Здоров'я й добробут	Здоров'я
	Соціальні послуги (Social services)
8. Послуги	Особисті послуги
	Транспортні послуги
	Захист навколишнього середовища
	Служби безпеки
9. Невідомі або незазначені	

Зуважмо, що загальні програми (пункт 0) зазвичай стосуються нижчих освітніх рівнів. Тому ОЕСР та інші організації в своїх наукових соціологічних та інших дослідженнях концентруються на важливих для ринків праці фахах і компетентностях. Для них дуже важливими є всі питання громадянської позиції загалу населення, обраної ними освітньої парадигми – вибору преференційних профілів підготовки і відповідних ВНЗ молоддю, яка планує все своє подальше життя у дорослому стані. Ці пріоритети ОЕСР співпадають і з цілями цієї статті, адже виявляється, що вражає високий відсоток молоді в практично всіх державах світу обирають для свого життєвого і професійного шляху ті фахи, в основі яких перебувають саме суспільно-гуманітарні дисципліни. Все це відбувається з ігноруванням того, що в сучасних умовах практично непередбачуваних технологічних, соціальних і навіть політичних змін надто великий відсоток традиційних професій цілковито зникають (верстатники, креслярі, радіомонтажники тощо) й замінюються новими, що вимагають набагато вищого освітнього вишколу й ширших компетентностей (програмісти, біоінженери та ін.). Впродовж шляху від початку трудового життя до досягнення пенсійного віку доводиться все більшу кількість разів змінювати не тільки місце праці, а й професію. Навчання впродовж усього життя (Life-long Learning – LLL) стає не примхою окремих осіб, а майже обов'язковою вимогою для все вищого і вищого відсотка активного населення.

Наведемо найбільш загальні кількісні дані щодо преференцій молоді країн-членів ОЕСР стосовно вибору широких полів навчання. Вражає, що серед 9 можливих немає навіть подоби рівномірного розподілу – у середньому аж третина молоді в ОЕСР обирає поле номер 3 – суспільні науки, бізнес і право. Цікаво, що така бажана в очах освітніх керівників й більшості політиків гендерна рівність досягнута саме в межах поля №3.

Максимальна перевага на користь чоловіків зберігається в інженерії і цілком сформувалася в молодому профілі інформатики (програмування і комп'ютерні технології). „Жіночими” були й залишаються поля 1 і 7 – освіта і медичні фахи.

Слід вказати на те, що перевага навчальних профілів з поля 3 спостерігається в абсолютній більшості країн-членів ОЕСР за винятком усього двох – Фінляндії і Південної Кореї. Визнано високі економічні успіхи цих двох держав та постійне перебування у невеликій групі світових лідерів зі спроможності сприймати і використовувати найвищі технологічні досягнення провідних сучасних наук. Поза сумнівом – саме державна увага керівників цих двох держав та погляди всього населення на соціально важливі профілі підготовки забезпечує не тільки вказані економічні успіхи, а й прекрасні досягнення учнів на міжнародних тестуваннях останніх років (Фінляндія займала місця 1, 1, 1, 3 і 6; а Південна Корея – 2, 2, 4, 5 і 5).

Використовуючи останнє видання відомого освітнього довідника ОЕСР, наведемо таблицю розподілу за полями навчання тих вступників, які обирають заклади університетського рівня (в Україні їх відповідниками є заклади IV рівня акредитації).

Таблиця 2.

Розподіл вступників у заклади університетського рівня в країнах ОЕСР за полями підготовки (2011 рік). У дужках – поля навчання за стандартами ЮНЕСКО [5, с.302]

Країна	Гумантарні науки та освіта (1 +2)	Здоров'я і добробут (7)	Суспільні науки, бізнес і право (3)	Послуги(8)	Інженерія, виробництво, будівництво (5)	Точні науки (4)	Сільське господарство (6)	Невідомі або незазначені (9)
Австралія	21	16	38	4	9	12	1	н
Австрія	28	7	34	3	16	10	1	н
Бельгія	25	24	31	2	11	5	3	н
Чилі	16	22	25	11	17	6	2	н
Чехія	18	13	31	7	15	13	4	н
Данія	16	20	40	3	12	8	2	н
Естонія	21	11	28	9	15	14	2	н
Фінляндія	15	19	21	7	25	9	2	н
Франція	19	11	39	4	9	19	п	н
Німеччина	23	20	23	3	16	13	2	1
Греція	21	9	30	2	17	14	5	1
Угорщина	13	9	40	13	14	8	2	н
Ісландія	29	12	31	3	11	13	1	н
Ірландія	15	13	21	6	11	15	2	17
Ізраїль	24	6	36	п	24	8	п	1
Італія	19	13	34	4	16	11	3	н
Японія	23	15	27	9	14	2	2	7
Корея	26	14	20	7	25	7	1	н
Мексика	14	9	41	2	22	10	2	н
Нідерланди	18	19	38	7	9	7	1	1
Нова Зеландія	24	12	34	6	6	16	1	н
Норвегія	23	17	31	7	8	10	1	3
Польща	20	9	34	9	17	9	2	н
Португалія	19	14	35	7	16	8	1	н

Словаччина	20	18	26	6	17	10	3	н
Словенія	14	10	32	11	22	8	3	н
Іспанія	23	13	28	7	17	9	1	н
Швеція	25	13	28	3	19	11	1	н
Швейцарія	17	12	37	7	16	9	1	1
Туреччина	21	7	39	5	15	10	3	н
Велико-британія	24	17	27	2	8	14	1	7
Середньо для ОЕСР	20	14	32	6	15	10	2	1
Росія	10	6	40	6	26	7	2	3
Південна Корея	25.9	7.2	25.3	5.4	24.6	10.3	1.3	н
США	30.1	8.2	27.8	4.1	5.4	9.2	0.6	14.6

У це видання не подали даних про себе США, Південна Корея і Канада, тому ми вимушені для порівняння скористатися довідником 2011 року видання [6, с. 92]. З останніх двох рядків випливає, що Південна Корея випередила навіть Фінляндію за рівнем цікавості молоді до точних наук та інженерії – майже 35% всіх вступників обрали відповідні фахи. На цьому тлі дуже невиразно виглядають США, де подібних студентів у два з половиною разів менше, що примушує цю могутню державу докладати значних зусиль до того, щоб молодь з багатьох держав вступала на магістерські програми і в аспірантуру американських університетів не з соціології чи права, а з точних наук та інженерії.

Таблиця 2 надає також точні дані про те, який відсоток вступників обирає найполярніше третє поле навчання – суспільні науки, бізнес і право. Трійка лідерів – Мексика, Естонія та Угорщина. Такими ж є показники Росії, що не є членом ОЕСР, але скеровує в цю організацію дані про свою вищу школу.

Якщо віднести до суспільно-гуманітарних наук (дисциплін навчання) поля 1, 2 і 3, то лідерами серед держав ОЕСР виявляється Австрія (62%), Ізраїль і Туреччина – 60%. Ненабагато відстають США і Нова Зеландія (майже 58%) і Австралія (59%).

Якщо розглядати блок суспільно-гуманітарних дисциплін у Сполучених Штатах Америки, то впадає у вічі різноманітність програм підготовки бакалаврського рівня, набагато вища, як у відповідних європейських ВНЗ. Росіяни виявили, що загалом на суспільно-гуманітарні дисципліни в Росії і США виділяється приблизно однаковий обсяг навчального часу – у межах 21–26%, залежно від напрямку підготовки й спеціалізації ВНЗ [2, с. 33]. Зазвичай у групу подібних дисциплін американські коледжі включають історію, економіку, культурологію, філософію (зокрема, курси логіки й антропології), іноземну мову. Для американських навчальних програм характерні мало представлені в Європі і Росії комунікативні дисципліни – публічний виступ, дискусія в малих групах, що скеровані на розвиток критичного аналізу. Помітна висока увага до історії самих США і нехтування знаннями про події в світі. Не випадково в американських виданнях історія II світової війни редукована до детального аналізу подій та просторах Тихого океану, а про остаточний розгром Німеччини сказано дуже мало ([3; 4] та ін.).

Вища освіта Великобританії відзначається підвищеною пошаною до традицій і мінімальними освітніми інноваціями в її відомих в усьому світі класичних університетах (менш престижні заклади намагаються в усьому копіювати Оксфорд і Кембридж). Тому під час навчання у британських університетах акцентуються дисципліни професійного

або спеціального циклу, що різко скорочує загальний час перебування студентів в університетах (у Великобританії магістром можна стати майже удвічі швидше, як в Австрії чи Німеччині). Звичні для нас загальні дисципліни суспільно-гуманітарного циклу представлені мало, зазвичай, як факультативи чи предмети за вибором в переважній більшості напрямків і спеціальностей з полів навчання 4, 5, 6 і 7. Однак, для напрямків економіки, міжнародних відносин, історії й ін. суспільно-гуманітарні курси мають важливе значення, а тому їх не можна вважати якимось доповненням комплексу професійних і спеціальних дисциплін. Російські науковці детально знайомилися з навчальними планами Страдклайдського університету і вказали, що „...програма бакалавра по економіці передбачає обов'язкове засвоєння навчальних модулів по філософії, іноземній мові, сучасній європейській літературі й історії, які не мають безпосереднього відношення до напрямку «Економіка». На кожний з них передбачено по 160 годин загальної трудомісткості. У той же час у програмах бакалавра в області машинобудування, металургії й інформатики того ж університету зазначені дисципліни не включені до складу обов'язкових або рекомендованих до вивчення» [2, с. 33]. Розглядаючи вищу освіту Великобританії в цілому, не варто забувати про те, що в цій країні зміст підготовки самостійно визначається зрівнянством відповідних навчальних департаментів. Відтак, для тих самих напрямків він може істотно різнитися в різних ВНЗ і за вибором дисциплін, і за їх змістом.

Як і більшість інших континентальних європейських держав, Франція має більш уніфіковані навчальні програми, за дотриманням яких уважно стежить добре забезпечене кваліфікованими кадрами освітнє міністерство. Загалом же у Франції студенти кожного року отримують якийсь офіційний документ, що спокушає частину з них виходити на ринок праці, не досягаючи рівня магістра. Програми навчання університетів або спеціалізованих вищих шкіл чи інститутів формуються на модульній основі у вигляді чітко визначених блоків дисциплін. Виконання програми й дає право на отримання відповідної проміжної кваліфікації після 2-го, 3-го чи 4-го років навчання. Більшість модулів у французьких ВНЗ безпосередньо орієнтовані на професійну й спеціалізовану підготовку студента й не передбачають відособлене вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу. Певним винятком з цього правила є своєрідний модуль „Expression et communication”, назву якого можна перекласти як „Самовираження і спілкування”. У модуль зазвичай входять курси «Іноземна мова», «Публічно-ділове спілкування», «Риторика», «Ділове листування», «Конфліктологія» тощо. Хоч усі студенти Франції вивчають іноземну мову, але найчастіше вона розглядається не як загально-розвивальна гуманітарна дисципліна, а важливе доповнення до професійного компонента. Це легко помітити з назви – «Економічна й фінансова англійська мова», що присутня у програмі Університету Париж-Дофін (напрямок «Банківська справа, фінанси й страхування»).

Загалом для західноєвропейських країн характерна увага до іноземних мов і значно менша – до інших дисциплін суспільно-гуманітарного циклу. Як відомо, після винаходу у США чикагської моделі коледжу (відповідник нашого ВНЗ гуманітарного скерування) та його відносного успіху в багатьох закладах країни поширилася практика значного використання суспільно-гуманітарних дисциплін для загального формування особистості студента, його підготовки до конкуренції на жорсткому ринку праці США з постійним змаганням з іншими особами за стабільне місце праці. Не випадково викладачі,

сформовані в радянські часи, так важко входили в ритм життя американських ВНЗ з їх відомим гаслом – „Публікуйся, або гинь!”.

В Європі традиційно дуже висока повага до іноземних мов, а от інші гуманітарні дисципліни (якщо вони не стосуються прямо і безпосередньо профілю спеціальності) вивчаються на факультативній основі. Подібні явища можна пояснити тим, що середня освіта в розглянутих та інших країнах триває на рік більше, як в Україні. Старша середня школа має три, а часто – чотири роки навчання. Це дає змогу винести на рівень середньої освіти ті загальні суспільно-гуманітарні дисципліни, які в Україні чи Росії використовуються лише у вищих школах. Наприклад, в усіх країнах Західної Європи старшокласники вивчають не одну, а одразу дві іноземні мови.

Вкажемо, що російські автори виявили дуже цікаву своєрідність навчання у США, Японії і Південній Кореї – у старшій середній школі цих держав „...дуже велика в порівнянні з іншими країнами увага приділяється вивченню дисциплін, орієнтованих на виховання норм суспільної поведінки, побутової культури, основ сімейного життя” [2, с.35]. Та ще важливіша та незвична для України чи Росії обставина, що старшокласники усіх держав Європейського Союзу й більшості позаєвропейських членів ОЕСР ґрунтовно вивчають філософію. Доцільність подібного заходу можна пояснити тим, що на відповідний інтервал віку припадає заключна стадія трансформації мозкових структур з молодіжного у дорослий стан, для якого характерна загострена реакція на фундаментально-життєві абстрактні поняття, які найглибше вивчає і висловлює саме філософія.

На закінчення вкажемо, що в Україні за роки незалежності відбулося багато спеціалізованих зібрань науковців з метою встановлення шляхів і засобів трансформації до європейських норм успадкованої від радянського періоду вищої школи, в якій висока якість природничо-математичної та інженерно-технологічної освіти існувала поряд з цілковито деформованою за сутністю і спрямуванням суспільно-гуманітарною складовою. Серед їх організаторів і провідних авторів доцільно вказати В. Андрущенко, В. Кременя, В. Литвина,

В. Ільїна, Г. Онкович, Н. Дем'яненко та ін. З 1991 року сталося багато змін, але навіть зараз система вищої освіти, маючи задовільні кількісні показники щодо рівня охоплення молоді навчанням, лише наближається до притаманного для розвинених європейських держав сутнісного і цивілізаційного наповнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про вищу освіту. – К.: Верх. Рада України, Ін-т законодавства, 2002. – 96 с.
2. Сенашенко В. С., Ткач Г. Ф., Конькова Е. А. Воспитание учащихся в России и за рубежом. Гуманитарно-социальная составляющая образовательных программ // Вестник высшей школы (Alma mater). – 2011. – №11. – С 31-36.
3. Bentley J. H., Ziegler H. F. Tradition and Encounters. A Global Perspective on the Past, Volume II: From 1500 to the Present. – Boston – Toronto, McGraw-Hill Comp., 2000. – p. 531-1067: [XXIII]
4. Druga wojna światowa (The World at War). – Lublin, Krajowa Agencja Wyd-cza, 1990. – 382 p. (перекл. з англ.).

5. OECD (2013), Education at a Glance 2013: OECD Indicators. – Paris, OECD Publishing, 2013. – 440 p. (<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2013-en>)
6. OECD (2011), Education at a Glance 2011: OECD Indicators. – Paris, OECD Publishing, 2011. – 497 p. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2011-en>
7. UNESCO-UIS (2012), International Standard Classification of Education ISCED 2011, UNESCO Institute for Statistics, Montreal.

Дебич М. А., к.пед.н., доцент

Киевский медицинский ун-т Украинской ассоциации народной медицины, Киев

ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫЕ ПРОФИЛИ ПОДГОТОВКИ У ВЫСШИХ ШКОЛАХ ОЭСР

Исследовано характерное для стран Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) распределение студентов университетов и заведений аналогичного уровня по полям обучения и узким профилям подготовки. Использованы положения Международной стандартной классификации образования (МСКА – 11), созданной в ЮНЕСКО (вариант 2011 года). В анализе этого распределения сделан акцент на то, какой процент студентов избирает интегральное поле общественно-гуманитарных профилей подготовки. В статье также рассмотрены возможности реализации воспитательной функции в высших школах путем использования учебных программ, включающих гуманитарные элементы в традиционных дисциплинах или предусматривающие дополнительные гуманитарные курсы. Приведены примеры образовательной практики США, Великобритании и Франции. Отмечено, что большая продолжительность среднего образования в развитых государствах мира (12 и больше лет) дает возможность использовать позже к этой дисциплине в университетах или других ВУЗ.

Ключевые слова: высшее образование, общественно-гуманитарные дисциплины, поля обучения, профили подготовки, МСКА – 11, философия в школе.

Debich M.A., docent

KMU, Kiev

SOCIALLY-HUMANITARIAN PROFILES OF PREPARATION AT HIGH SCHOOLS OF THE OECD COUNTRIES

Typical for the countries of the Organization for economic cooperation and development (OECD) distribution of students in universities and establishments of similar level on fields of training and narrow profiles of preparation is investigated. Positions of the International Standard Classification of Education (ISCED – 11), created in UNESCO (a variant of 2011) are used. In the analysis of this distribution the emphasis is placed on the percentage of students who have chosen an integrated field of socially-humanitarian profiles of preparation. In the article possibilities for realisation of educational function in the higher schools by use of the curricula, including humanitarian elements in traditional disciplines or providing additional humanitarian courses are considered. Examples of educational practice in the USA, Great Britain and France are given. It is noticed, that the longer duration of secondary education in

the developed states of the world (12 and more years) gives the chance to use a regular course of philosophy in the senior high schools and not to address later to this discipline at universities or others establishments.

Keywords: *higher education, socially-humanitarian disciplines, training fields, preparation profiles, The International Standard Classification of Education (ISCED – 11), philosophy at school.*